

BUITEN

22^E JAARGANG N^O. 35

ZATERDAG 1 SEPTEMBER 1928

ROTHENBURG OB DER TAUBER. DE RÖDERPOORTTOREN

INHOUD:

ROTHENBURG OB DER TAUBER. DE RÖDERPOORTTO- REN (ILL.)	BLZ. 409
DE STRAAT VAN DE FLUITSPEELSTER, DOOR H. DE VERE STACPOOLE (35)	BLZ. 410
DIOMEDES GEWIJD, DOOR R.	BLZ. 411
HET HEILIGE DUITSCHE ROOMSCHE RIJK (GEÏLL.), DOOR J. D.	BLZ. 412—415
ARTIS BIJ AVOND, DOOR SIEGFRIED VAN PRAAG .	BLZ. 413
EEN ORANJEFEEST IN DEN HAAG IN HET JAAR 1766 (MET ILL. VAN A. M. LUYT), DOOR A. W. FRANCKEN	BLZ. 416
HUIZE „ZEVENENDE” (GEÏLL.), DOOR RO VAN OVEN	BLZ. 418—419
ALFONSO II. NAAR HET POOLSCH, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (7)	BLZ. 419
EBENHAUSEN BIJ MUNCHEN (GEÏLL.)	BLZ. 420

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

FOTOWEDSTRIJD

Door „Buiten” wordt een fotowedstrijd uitgeschreven, waarvan de voorwaarden worden vermeld op pag. III van de advertentiepagina's waar, naast andere lectuur, de kinderen verhalen en raadsels vinden.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

De Straat van de Fluitspeelster

35)

DOOR H. DE VERE STACPOOLE

ZESTIENDE HOOFDSTUK

HET NOODLOT

DIOMEDES, zittend op den zetel in den binnenhof, hoorde het kloppen.

Hij had den portier bevel gegeven, dat, mocht een zijner vrienden hem wenschen te bezoeken, hij binnengelaten moest worden. Hij dacht half, hoopte bijna, dat een vriend van vroeger, Nicias, of Niceratus, of zelfs de oude, dronken Philinus zich tot hem aangetrokken zou voelen niettegenstaande, of juist ten gevolge van het ongeluk, dat hem dien ochtend overkomen was en het onafwendbare gevaar, waarin hij verkeerde. Hij had ze voor zijn heengaan nog wel eens willen spreken en de klop op de deur deed hem het hoofd omwenden met een halven glimlach om het late uur, waarop de bezoeker verscheen. Hij hoorde de vogeltjes tjilpen en fluisteren in hun kooi; het licht der ondergaande zon wierp zijn schaduw en die van den zetel op de tegels en legde een rozen glans over de zeetafreelen op de muren der colonnade. Terwijl hij luisterde, dwaalden zijn oogen van den vloer naar de beschilderde wanden.

Hij hoorde een stap en toen zag hij Nitetis.

Hij glimlachte om het visioen en zijn oogen verhelderden. Hij breidde zijn armen ernaar uit, en het snelde hem tegemoet. Hij omvatte het en het was levend!

O! dat verheven oogenblik; die lippen, die zich aan de zijnen zogen, sprakeloos van verrukking en toch alles zeggend! Athene en de wereld waren vergeten, slechts één wensch beheerschte hem — haar vast te houden en weg te dragen in zijn armen, weg te dragen met haar lippen op de zijne, haar

armen om zijn hals, naar een plek, waar niemand ze kon bereiken.

Zooals men in een droom vergeefs trachtte hij, haar in de armen klemmend, op te staan en faalde evenzoo. Als een toovenaar had de scheerling hem van het middel af in marmer veranderd. Hij sloeg zijn oogen op den leegen beker, die naast den gevulden stond, zooals de dobbelaar kijkt naar de noodlottige hand, die hem zijn laatste bezit ontnemt.

Hij wierp een blik op Nitetis en zij wist. Wist, alsof hij het haar omstandig verteld had, hoe de menschen en het noodlot hadden saamgewerkt om hem te verraden.

Toen, leunend op een arm en het meisje omvattend met den andere, riep hij luid om Xanthias.

Tweemaal riep hij en den tweeden keer werd de deur geopend, die naar de slaven-vertrekken leidde en verscheen Xanthias. Zijn mede-slaven ondersteunden hem aan beide zijden; hij kon niet meer loopen en zijn verwilderde, dwalende blik contrasteerde vreemd met de edele kalmte van Diomedes.

„O Xanthias”, sprak zijn meester, „ik heb gedronken van den beker en de onderste helft van mijn lichaam is als van een doode; maar het leven roept mij weer en ik zou willen terugkeeren”.

„Meester”, zei Xanthias hakkellend, „toen ik twee bekers voor u gereed zette, volgde ik slechts het gebruik, want één is al sterk genoeg om den krachtigsten man te doodden. Ik ben evenals gij — wij zijn reeds buiten de Poort”.

Terwijl hij sprak begaven hem zijn krachten en zakte hij ineen en toen men hem naar buiten droeg, voelde Diomedes, dat Nitetis zich losmaakte uit zijn arm.

Voor hij haar kon grijpen, stond zij reeds naast het tafeltje; toen was het, als zag zij het visioen van Gyges, die met de hand boven zijn oogen naar haar keek en evenals zij haar bovenkleed had afgeworpen op den oever der Cephissus, wierp zij haar lichaam van zich en, den gevulden beker aan haar lippen brengend, dronk zij hem langzaam tot den laatsten druppel leeg.

Hij was onmachtig iets te doen. Versuft en niet in staat zich te bewegen, kon hij slechts ernaar kijken hoe zij zich gereed maakte om zich in de ijs-zee te werpen, die hem meesleurde, hem verblindde, tot hij in hun koude golven haar warme armen voelde, die hem omvatten, haar stem hoorde, die hem toeriep op haar te wachten.

In de portiersloge praatte Pheidon met den slaaf en wachtte, wachtte. Ieder oogenblik verwachtte hij binnen geroepen te worden voor den triomf, die zijn jongenshart goed zou doen. Het was een dag van tegenslagen geweest. Bartjas, Abbas en Gyges hadden hem opgehouden — wat kon er nu nog tusschenbeide zijn gekomen? Een lange tijd ging voorbij. Soms meende Pheidon stemmen in den binnenhof te vernemen; dan weer kon hij het sjilpen der vogels hooren; somtijds bereikten geluiden van de straat flauwtjes zijn oor. Toen, terwijl het een oogenblik geheel stil was, klonk het huilen van een hond op den binnenhof en de verschrikte slaaf sprong op; weer klonk het en de slaaf verliet zijn plaats en betrad het atrium.

Pheidon volgde en aan den ingang van den hof zag hij over den schouder van den slaaf, het zonlicht op de zuilen, de zon-weerkaatsing op de zee-kleurige wanden en in het gouden licht, dat het midden vulde, het visioen van Diomedes en Nitetis, die elkaar omvatten in het zonlicht onder den avondlijken hemel.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

DE MINNAARS ONTMOETEN EN VERLATEN ELKAAR IN DE STRAAT VAN DE FLUITSPEELSTER

Twee nachten later, een uur voor zonsopgang, kwamen de rouwdragenden bijeen in den hof van het huis van Diomedes. Rhodopis en haar man en Hippias en zijn vrouw, een paar verwijderde bloedverwanten, Nicias en Niceratus en enkele andere vrienden, die niet langer vreesden den man te bezoeken, dien zij zoo vaak tijdens zijn leven bezocht hadden. De hof was geurig van kransen.

Groote kransen van rozen en zoet-geurende laatbloeiers. Totaal onbekende en laaggeplaatste menschen hadden daar aan bijgedragen; marktmenschen en pottbakkers uit het aardewerkerskwartier, marmehouwers, leerwerkers. De maan, die eerst bij het aanbreken van den dag zou onder-

gaan, sneed de pilaren van den binnenhof in tweeën; lampen brandden aan de zuilen; en in het midden op een rustbed, schitterend van kleuren, met zijn voeten naar de deur gericht en gehuld in een witte *himation*, lag Diomedes.

De dansende en springende lichten der lampen en toortsen beschenen zijn gelaat en den bloemkrans om zijn hoofd en zijn handen, die op de borst gekruist lagen en de takjes marjolein op het dekkleed.

Op tafeltjes in de nabijheid stonden de schalen en vazen, die in het graf zouden worden geplaatst; een honigkoek, het kleine beeldje van Hylas, waarvan hij bijzonder gehouden had en een paar andere dingen.

Bij het rustbed lag zijn hond, stil maar waakzaam; met den snuit op zijn pooten en wijd-geopende, starende oogen.

Bij de deur stonden de rouwdragenden, allen in het zwart, de groote gestalte van de vrouw van Hippias, gesluiert en toch een beeld van verdriet; Rhodopis, gesluiert, leunend op een steun zoekend bij haar man; Hippias een sombere gestalte, met een hand een plooi van zijn *himation* tegen zijn borst drukkend; Nicias en Niceratus, bleek en stil. Pheidon, een nauwelijks zichtbare figuur op den achtergrond en — daartoe uitgenoodigd door Rhodopis — Simon, zijn vader, die hem een groet van de zee scheen te brengen.

De slaven, die in een groep bij de deur der slavenvertrekken hadden gestaan, traden nu in twee rijen nader en, op aanwijzing van den echtgenoot van Rhodopis, hieven zij het rustbed met zijn last op hun schouders en bewogen zich naar de deur. Andere slaven volgden met kransen en tafeltjes, waarop de vazen stonden. Langzaam, als waren zij bevreesd den droomer uit zijn slaap te wekken, liepen zij de deur uit, door den atrium, de standbeelden aanrakend met hun gewaden en op het woord „Geluk” tredend met hun sandalen, door de huisdeur en zoo de straat op.

De treurende volgden en de hond.

In de straat stonden de beroeps-rouwzangers, klaagvrouwen uit Klein-Azië, de toortsdraggers en de fluitspeelsters; een vreemd tooneel in het licht der toortsen en het zwart en wit van maneschiën en schaduw.

De nacht was windstil en helder; en de harslucht der brandende toortsen vermengde zich met den geur der bloemen, toen de stoet zich vormde, de mannen vóór, de vrouwen achter de baar, de klaagvrouwen vooraan.

Hij zette zich in beweging en de stemmen der klaagvrouwen verhieven zich tot een zachten, doordringenden toon: „Ai-ai-ai!” Zoo gingen zij de Straat der Driepooten door en de droomers in hun huizen hoorden door hun dromen heen de kreten der klaagvrouwen — „Ai-ai-ai!” Langzaam, als een stoet van slaapwandelaars draaiden zij den hoek der straat om en nu vernam de Straat der Winden den kreet, nu luider en schriller, vergezeld van het slaan op de borst en het scheuren der kleederen — „Ai-ai-ai!”

De kreet rees op boven de daken der huizen en weerklonk in de beschaduwde hoeken en werd voortgedragen doorden zachten bries, die juist was opgestoken, heraut van den dageraad. Gevolgd door de schrille klaagtonen der fluiten, weerklonk hij in de Straat der Triremen en de Straat der Beeldhouwers van Hermes en de Straat van de Aqueduct van Pisistratus; hij raakte de treden der Acropolis aan en Athena de Strijdster hoorde hem flauwtjes, toen zij de dwalende lichten van den stoet de Straat der Winden zag verlaten en de donkere straat inslaan, die naar het Oosten voerde. Want om het graf van Diomedes te bereiken, dat buiten de Poort van Mystae lag, bestond er slechts één weg — de Straat van de Fluitspeelster.

Toen zij die straat binnentraden en het huis van Gyges naderden, verstomden plotseling de tonen der fluit en de klaagvrouwen zwegen. Een andere stoet naderde — de begrafenis van een jong meisje, volgens het gebruik een uur voor zonsopgang vertrekkend en westwaarts gaand, naar het Kerkhof der vreemdelingen.

Toen de stoeten elkaar voorbij gingen, bewoog een rilling de menigte, want als de slapende Diomedes zijn arm had uitgestoken, had hij zijn geliefde Nitetis kunnen aanraken, die hem niet kende en even onverschillig als hij, langs hem ging.

.

De laatste stralen der maan beschenen de Poort van Mystae, toen zij erdoor gingen en de groote open ruimte bereikten waar, in het gezicht van de heuvels en de zee, de gra-

ven zich aan beide zijden uitstrekken, met marmer gedekt en hun schaduwen werpend in het vlakke licht.

Op een hoogte was de brandstapel gebouwd en toen alles gereed was, beschenen de eerste zonnestralen de wereld.

Het klagen der vrouwen had opgehouden en toen de lage, scherp gesneden, purperen heuvels zich afteekenden tegen het blauw van den horizon, hoorde men slechts het lekken der vlammen en het laaien van het vuur, welks rook recht en strak opsteeg naar het azuur van den hemel.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

ZONSONDERGANG

Het was avond en Simon, die aan den stuurriem stond, wendde de boot naar de vischrijke wateren. Zij hadden de haven achter zich gelaten en genoten van de deining der Egeïsche Zee, die golfde onder den noord-westen wind. Achter ze volgden nog een half dozijn visschersbooten met de ondergaande zon op hun zeilen en ver weg voeren drie groote triremen naar de haven, hun natte riemen glinsterend in het licht.

Pheidon volgde met zijn oogen die arenden der zee en hij zag den glans van het licht weerkaatsen op het brons der rammen, trotsch als de stad, waartegen de legioenen van Lysander een jaar later te pletter zouden loopen.

Toen keerde zijn blik terug naar Athene. Daar lag het achter de dansende golven, de blankheid van den Acropolis rose getint; zoo ver weg, dat al wat er leelijk aan was verborgen, al wat er mooi aan was zichtbaar werd.

En toen zag Pheidon weer, wat hij zoo vaak bemerkt had — dat de duisternis en de nacht niet neerdalen uit den hemel, die eeuwig is, maar oprijzen van de aarde, die vergankelijk is.

Hij zag hoe de stijgende vloed van den nacht de havenstad overstroemde en oprees naar de stad; hij zag hoe de daken van het Odeon en den Tempel van Dionysus in het duister verzonken en de sluier der schemering over den Acropolis werd geworpen.

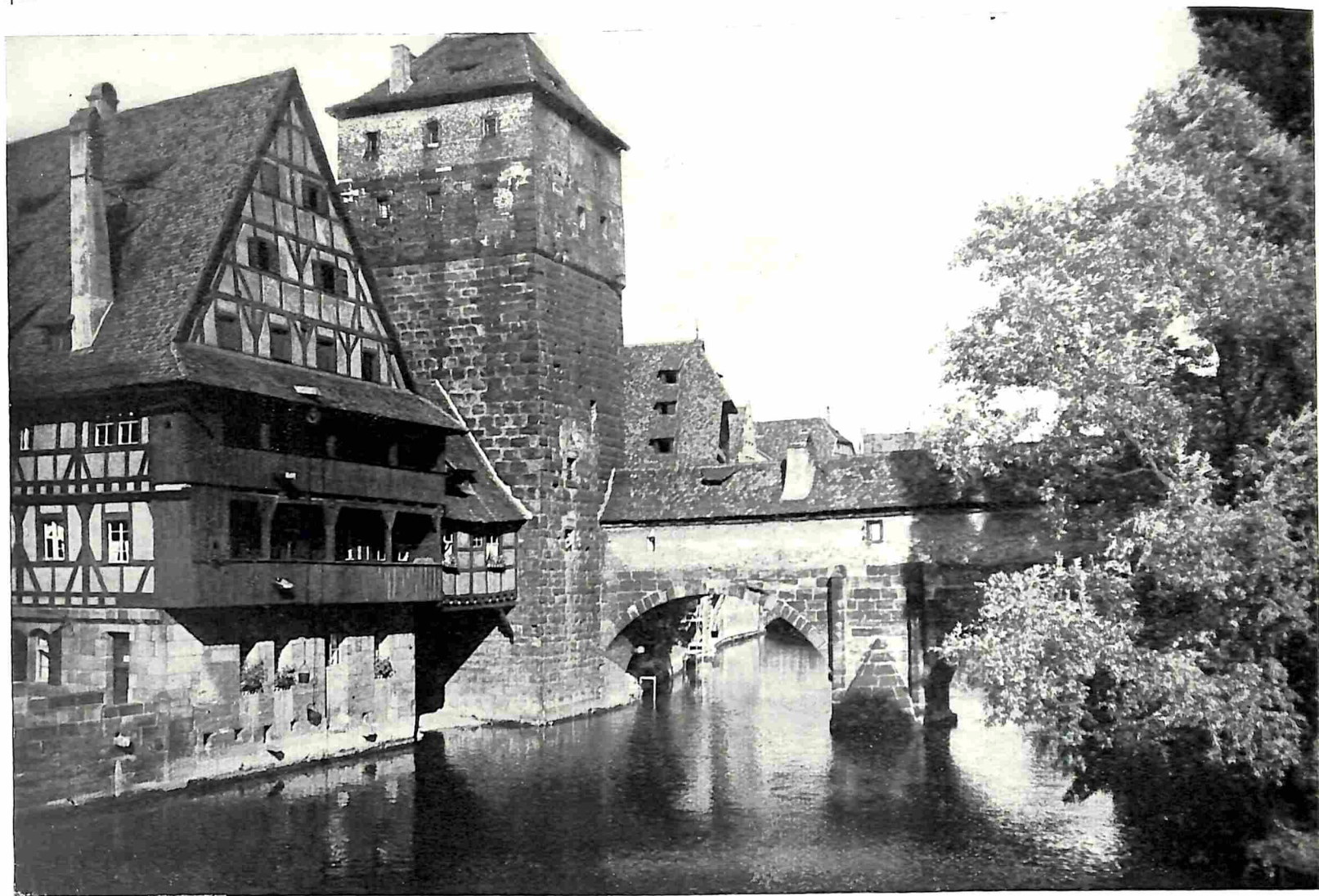
Het Parthenon en de tempels van de Stad der Kunst verdwenen uit het gezicht en slechts één ster bleef over van de gansche stad: de speerpunt der Maagdelijke Godin, die boven het duister glansde zooals wij dit zien tot op dezen dag.

EINDE

DIOMEDES GEWIJD

OVER de wateren van den Styx glijdt Charons boot, geluidloos, geruischloos. Vaag doemen op in doorzichtige wade de schimmen, door den Veerman gevoerd naar Hades' rijk. Waar de Vorst uit het Rijk der Schaduwen, hoog gezeten op zijn troon, zal oordeelen hen, die eenmaal schepselen waren in het Rijk der Levenden. Gericht zal worden over Diomedes, den machtige; rekenschap moet hij afleggen van zijn daden. Hij nadert, deemoedig, in vreeze voor den Al-machtige. ☼ „Diomedes, menschenzoon, hebt gij de goden geëerd in godsvrucht”. „Ik heb offers gebracht op de altaren, wijn en plengoffers aan Zeus en Juno, Hermes en Athene. En Aphrodite heb ik gehuldigd, bloemkransen dragend ter harer eer”. ☼ „Diomedes, menschenzoon, hebt gij de menschen liefgehad, met alle liefde van een menschenhart”. ☼ „Ik heb bemind, ik heb gehaat naar menschenwijs, onwetend, onbewust”. ☼ „Diomedes, meer is noodig om het leven der zaligen deelachtig te worden. Ge hebt de goden geëerd in godsvrucht, ge hebt de menschen bemind en gehaat, alles naar menschenwijs. O Diomedes, meer dan dit moet uw deel zijn geweest, wilt ge treden in het Rijk der Zaligen”. ☼ „Hades, Vorst van de Onderwereld, ik heb Nitetis bemind meer dan mezelf, ik heb Aphrodite geëerd, bijgestaan door Athene, de beschermster van mijn boven alles verheven vaderstad, mijn hart heeft geklopt, mijn hart is ondergegaan in dezen eeredienst. Zwakker en glorieuzer, deemoedig en triomfeerend. Meer dan eenig menschenkind ooit vermocht. ☼ In Uwe genade beveel ik mij aan, aan Uw goedertierendheid reik ik mijn lot”. ☼ En de wachters openden de poorten, opdat Diomedes de Minnaar kon ingaan in het Rijk der Zaligen.

R.

NEURENBERG. DE HENKERSTEG

HET HEILIGE DUITSCHE ROOMSCHE RIJK

HET Heilige Duitsche Roomsche Rijk! Hoe ver in het verleden lijken ons de tijden, dat dit werkelijkheid was. Roomsche-Koningen en Keizers, ze zijn verdwenen, evenzeer als de heiligheid, de Duitscheheid en de Roomscheheid van hun uitgestrekt gebied. En toch, de steden en stadjes, die tezamen dit Rijk vormden, dit Rijk, dat, vereenigd, geen eenheid was, ze hebben zich gehandhaafd, vele eeuwen achtereen, tot dezen dag. En ze getuigen van alles, wat het leven levenswaard maakt, van schoonheid, van moed, van kracht en van zwakheid, van rijkdom en armoede, van overdruk gewoel, van innige rust. ☞ Van schoonheid! 't Is Neurenberg geweest, dat in April zich heeft herinnerd, hoe de Duitsche kunstenaar Albrecht Dürer in den jare 1528 binnen de muren van deze stad stierf. Hij ligt er begraven op het Johanneskerkhof, de schepper van „Ritter, Tod und Teufel”, de schepper van zoovele innige en verheven, universele Maria-beeltenissen. Zou hij, die leefde in de intimiteit van het oude Neurenberg, waarvan de bijgaande afbeeldingen nog de levende herinnering bewaren, hij, de kunstenaar van Gods genade en uit eigen kracht, inderdaad de grootsche, maar luide huldebetoogen, welke hem in April niet alleen te Neurenberg werden gewijd, op prijs hebben gesteld? Of zou hij reeds voldoende zijn nagedachtenis geëerd achten door de stille bewondering van hen, die intens beleven de wijding, uitgaande van zijn machtig werk. ☞ Neurenberg heeft hem gehuldigd met fakkeloptocht en illuminatie, met feestvoorstellingen en dansfeesten, maar ook met een tentoonstelling van het werk van den meester en van zijn hedendaagsche kunstgenooten. ☞ Oogenschiijnlijk is de afstand tusschen deze beiden onmetelijk, maar, bij intenser beschouwing bemerken we, dat Dürer, evenals de modernste kunstenaar, wil doordringen tot het diepste wezen der dingen; een penetratie, waarbij Dürer echter de overgeleverde religie niet loslaat, met al de rechtschapenheid en al de godvreezendheid, die het kenmerk waren der Neurenbergsche maatschappij, waaruit de kunstenaar afkomstig was en waarmee hij met iedere vezel van zijn wezen was verbonden. Zoodat de vergelijking van

Dürers kunst met die van de moderne Duitsche schilders, bij alle onderscheid, in diepsten grond nauw verband, over de eeuwen heen, doet kennen. ☞ In hetzelfde jaar, dat de grootmeester der Duitsche kunst stierf, stierf in het oude stadje Mindelheim in Beieren de stamvader van het geslacht Frundsberg, een krijgsman in hart en nieren, voor wien de kunst een gesloten boek is geweest, maar die indirect zijn aandeel aan de cultuur der wereld heeft gehad. Als aanvoerder van een bende Duitsche landsknechten heeft hij veel strijd gestreden; hij voerde zijn mannen naar Italië en overwon in 1513 de Venetianen bij Vicenza, hij stond van 1521—1525 aan het hoofd der troepen van den Zwabischen Bond, leidde de gehelmde en gepluimde strijders ter overwinning op 24 Februari 1525 in den slag bij Pavia en trok met Karel van Bourbon tegen Rome op. Maar zijn soldaten waren niet tevreden met de gage, die hij hun waarschijnlijk niet steeds prompt betaalde, noch met den buit, dien zij, plunderend en brandschattend, voor zich opeischten, want in 1527 kwamen ze in opstand tegen zijn gezag. Een muiterij, die den aanvoerder het leven kostte: immers deze man, met zijn cholerisch temperament, was zoo verontwaardigd over zooveel ondank, dat hij stierf aan een beroerte, toen hij het bericht der muiterij ontving. Maar uit dit alles blijkt nog niet veel van het cultuuraandeel, dat Geert van Frundsberg heeft gehad. De herinnering aan dezen krijgsman „zoo vol moed” zal bewaard blijven door zijn houding ten opzichte van Luther. Toen deze op den Rijksdag Frundsberg naar hem toe, klopte hem op den schouder en sprak: „Mönchlein, Mönchlein, Du gehest einen schweren Gang . . .” ☞ Dat is het aandeel van Geert van Frundsberg in de wereldgeschiedenis: door deze woorden heeft hij zijn geboorteplaats Mindelheim voor de vergetelheid bewaard. ☞ Veel valt er dit jaar te herdenken in Duitschland, het oude eeuwen Heilige Roomsche rijk. ☞ Daar is Stralsund, door de begeerenswaardig bezit leek voor hen, die op verovering uit gingen. In Juli werden er groote feesten gehouden ter her-

NEURENBERG. SEBALDUSKLAUSE

denking van den strijd, dien de stad tegen Wallenstein heeft gevoerd, toen deze optrok ter verovering. Maar Stralsund hield de maandenlange belegering uit en Wallenstein moest aftrekken, in weerwil van zijn onwrikbare woorden: „Und wenn 's mit Ketten an den Himmel geschmiedet wäre, ich wollt' es doch erzwingen". Driehonderd jaar is 't geleden, dat Stralsund en Wallenstein onverzoenlijk tegenover elkaar stonden. Maar wat beteekenen eeuwen in de geschiedenis van menschen en wereld. Vierhonderd jaar is 't geleden, dat het schuttersgilde te Harburg aan de Elbe werd opgericht, Harburg, waar blijkens de bijgevoegde afbeelding Deutsche barok ongeschonden is bewaard, in zeldzame combinatie met weelderige wijngaardranken, bedekkend jammerlijke have-loosheid. Steeds verder echter gaan we terug in de duister-nis der eeuwen, waarvan de kronieken slechts legenden ver-halen, waar verborgen ligt de geboorte van steden en dorpen, van steden en dorpen, waarvan sommigen vergeten voort-leven, waarvan een enkele ook nu nog luister kent. Brandenburg, de hoofdstad van het keurvorstendom, waaruit de keizers van het Deutschland van 1860 zijn gekomen (het Deutschland, dat zijn keizerschap niet heeft gehandhaafd, zooals 't eigenlijk nooit zijn keizerschap heeft vastgehouden) Brandenburg, het oude Brennabor der Wenden wordt dit jaar 1000 jaren oud. Nog heeft 't veel oude gebouwen be-waard, kerken en twee stadhuizen, waarvan we dat uit de Altstadt afbeelden. Immers Brandenburg is eigenlijk een samenvoeging van twee plaatsen, de eene ontstaan uit een Slavische vestiging, de andere uit het „Duitsche" dorp. Want fel werd hier steeds gestreden tusschen Slaven en Duitschers: nog kwelt het antagonisme tusschen beide rassen de bevolking, een antagonisme ontstaan op den dag, dat 1000 jaar geleden Koning Hendrik I de streek veroverde op de Slavische Hevel-lers. Twintig jaar later was de Slavische vestiging Parduin reeds bisschopsstad, die omstreeks 1170 het eene deel der stad Brandenburg, de Altstadt vormde. En uit het „Duit-sche" dorp groeide de „Neustadt", waar de Duitse over-winnaar zijn residentie vestigde, waar het hoogste gerecht zijn zetel had en de markt werd gehouden. Pas in 1715, heel wat eeuwen later, werden Alt- en Neustadt tot één geheel verenigd, tot de stad Brandenburg. Maar Polen en Duit-

schers onderscheiden zich nog van elkaar en hoe dichter de Poolsche grens wordt genaderd, hoe feller het verschil zich handhaaft. Toch is Brandenburg zulk een Duitse stad ge-worden, dat in 1848 de Pruisische nationale vergadering er gehouden werd. Met het oog op de vele herdenkingsfeesten, welke dit jaar in Deutschland plaats vinden, zal Brandenburg zijn 1000-jarigen geboortedag pas het volgend jaar feestelijk vieren.

(Slot volgt)

R. D.

ARTIS BIJ AVOND

HET is nog geen beginnende nacht. Het is gestorven dag. De dag is orchestraal. De avond melodieu-s. Want 's daags gaat alles onder in het leven. En in den avond steekt het afzonderlijke den kop op. Vormen en geluiden komen dan aan de oppervlakte. Of het in de stad ook zoo is. . . ? Dag en nacht zijn er beiden te volgepropt voor vrije beweging. Maar in Artis wordt de melodie van het leven hoorbaar, de fijne, de afzonderlijke wijzen. De tuin neemt ons op, geeft onszelf het zegel van avondadel. . . Menschen schreeu-wen niet meer. Onwillekeurig, heel onwillekeurig loop ik op de zolen en wil niet, dat mijn hak den grond raakt. Het betere in mij, het dierlijke, schijnt wakker te worden. Mensch-zijn is tusschen engel en dier staan. Ja, maar minder adellijk dan beiden. . . Kletsende, klappende middelmaat. Wanneer te weinig Amsterdammers Artis bezoeken, is Artis te mooi voor Amsterdam en Amsterdam te onvoornaam voor Artis geworden. . . Om de wereld te zien, gaan de burgers naar den bioscoop: het journaal. Ikzelf doe het ook gaarne. De eenheid, de vlakheid der wereld amuseert me en stelt me gerust. Overal heeren in smoking. Maar de veelheid der wereld, het werkelijke Afrika en Azië, Amerika en Au-stralië, dat leeft in Artis, vooral in den avond. Wanneer men van het wilde tempo van dezen tijd houdt, nu in Parijs,

NEURENBERG. MINDELHEIM

DUITSCH BAROK IN HARBURG AAN DE ELBE

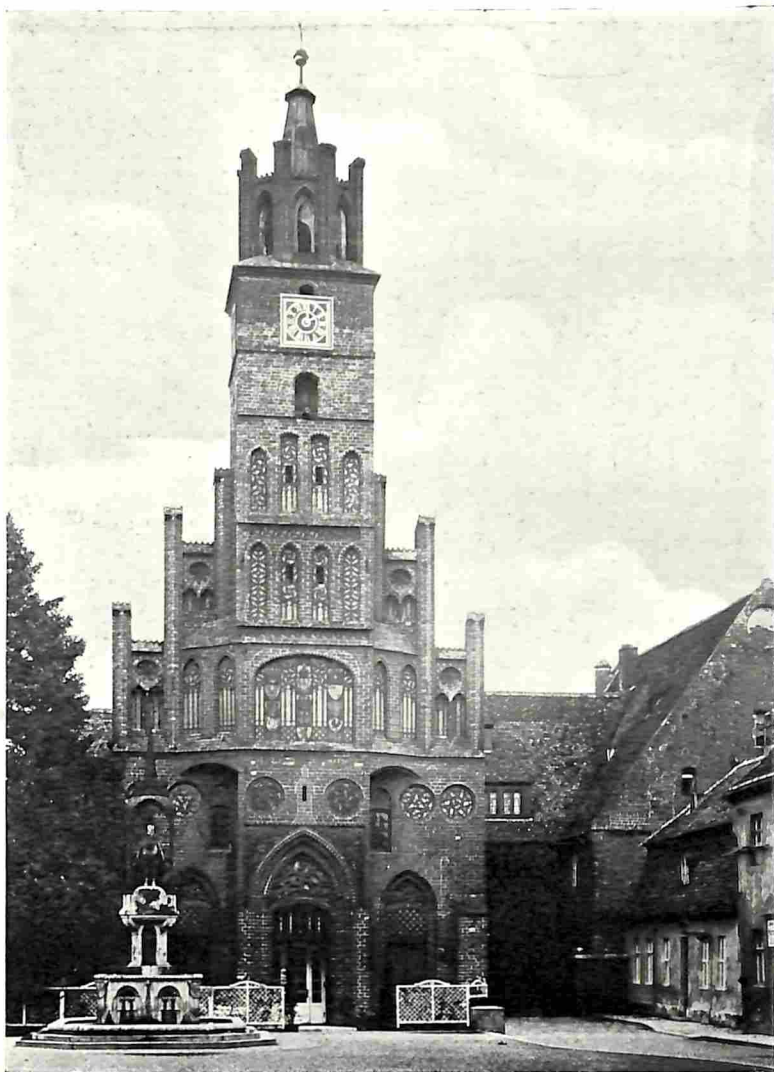
dan in Londen, dan in Berlijn, in Leningrad, in Peking zijn wil en men heeft ook zelf wat verbeeldingskracht — het is geen kracht, maar een bodem, waarop de natuur zaaït — dan kan men in Artis van de wouden der Amazone, naar de steppen van Azië en den brand van Afrika worden gebracht. Rust, rust heerscht ondanks al het afzonderlijke leven. De aarde is een stille planeet. De kameelen liggen terneer, bedekken de aarde, die hen draagt, De lange hals, daags statig gerond als een draperie, rechthoekig, plat op den grond. Artis is Artis niet meer, geen Amsterdamsche dierentuin. De dieren hebben het overwonnen. De woestijn, de uitgestrekte . . . Waar is Eleazar, waar Rebecca? De vogels in hun volière's rusten. Heerlijke scheppingsdag, toen zij, die de lucht moesten bewonen, werden geschapen. Als bloembladen door God uitgestrooid over den aardbol. . . En als het niet zoo gebeurd is, is het niet beter voorstelbaar. Ze leven rustig met elkaar, die vele soorten. Maar soort blijft soort. Een groote blauwe ara en een geelvleugel-ara krijschen elkaar liefde toe. Scheppen zij behagen in elkanders ongetemperde schal-kleur? Wie noemt papegaaien oppervlakkig? Dwaze uitspraak. Alsof een dier anders oppervlakkig zijn kan dan door zijn te weinig fysiek reageeren op leven en omgeving! Kan een papegaai niet treuren en sterven, niet blij zijn in het leven? De neushoornvogels, die het zwaard door de lucht zwaaien, het zwaard van hun snavel, zetelen op de boompjes, die buigen onder hun gewicht. Zwarte Kaapsche lucht- en bodemverkenner en Javaansche uitkijkers. Allen zijn aandachtig. Alle dieren zijn aandachtig. Veel aandachtiger zijn ze dan de menschen, die verstand heb-

ben. Wij zijn steeds met ons zelf bezig en verlangen. Zij wachten op wat komt en komen zal; zij verwachten niets, maar wachten: niet op iets, niet op iemand, maar naar alle kanten. . . Kleurenfantasie der natuur. Dolksteekduifjes huizen op hun tak. Op het witte borstje de onafgebakende bloedroode vlek. . . Waarom? Zijn is op een bepaalde wijze zijn. Dat kan niet anders. Maar wie of wat gaf het aan en houdt het in stand? Vijver en moerasje. Artis breekt zichzelf, heft zijn tuin-karakter en kooikarakter op. De planten zijn welig, alsof ze uit den grond opborrelen. Zooals een gletscher smelt, een springbron spuit, zoo baart de aardkorst planten. Het ééne legioen wordt het andere achterna gestuurd. En er tusschenlegioen wordt het andere achterna gestuurd. Ze zijn er heel veilig. De natuur is veilig. Men spreke niet over strijd om het bestaan. Antilopen kunnen rustig grazen, al leeft de leeuw en moordt één van de millioenen. De natuur kiest af en toe een offer. Men zondere één antiloopt af voor den leeuw, duizend van de ontelbare wormen voor één lijster. Offers worden gebracht, geen strijd gevoerd als bij de menschen, waar alle Duitschers en alle Franschen tegen elkaar uittrokken. . . Op welk slagveld trachten alle leeuwen alle antilopen te vernietigen? . . . In de natuur is rust en veiligheid. En iederen avond wijdt de hooge priester het offer, de bestaansbelasting der soort. De zwemvogels kiezen in dit uur het water niet. Het land is hun moederlijf, het land is hun kamerbeschutting. De zwanen, de pelikanen, de reigers en de ooievaars staan op het stukje landtong; de zwarte schollevaars, somber als zee, zitten versteend op hun tak. Bij den ganzenvijver is een klein duinlandschap, zoo wijd in den avond, zoo waar, of men heel de kust van de Noordzee zag. De meeuwen, de zilver- en de mantelmeeuwen, loopen behoedzaam rond, of staan sierlijk als drinkhorens op één poot. De aarde is een gedekte tafel. . . De ganzen loopen achter elkaar. Een gans is slechts in profiel een vogel. Van voren zien we een vogellijf met een draad erop en op dien draad — hoe kan het houden — een kopje. Zoo ontstond de legende van de onnoozele, onwijze gans. Ro'ganzen, drie, vier, vijf, waggelen achter elkaar, met binnenwaartsche pootjes. Struikelen soms over zandhoopen, zooals wij over steenen. Onnoozel, omdat hun doel voor ons geen waarde heeft. Ik sprak over de werelddeelen. Waar leven ze meer dan in die rij lage kooien met de kleine zoogdieren, die minder heel de aarde en meer bij een bijzonderen grond behooren dan vogels. Ze boeien mij als lange vlakten, die smalle zandgronden. Op de één leven de kleine prairiehonden, marmotjes. Die duiken in den grond en spartelen erboven. Zand is hun water; hun bewegen en hun rusten is volkomener dan van welk wezen ook. Stil als afgodsbeeldjes zitten ze. Het kopje in de hoogte, de pootjes langs het lijf, rustend op het steenzware onderlijfje, tot ze als geëlectriseerd, als door een veer bewogen, wegsnellen, om dan weer in rust te verstijven. . . En van Amerika, van de steppe, naar Madagascar. Artis heeft weer halfapen. Geïdealiseerde apen, in de bosschen van het groote, aparte eiland, geadelde

PANORAMA VAN NEURENBERG

apen. In den naderenden avond zijn ze levend. Als veerpluimen gaan ze door de lucht, flitsen van tak tot tak. Ze dragen in hun groote, verwonderde oogen biologische geheimen. . . . Konden zij denken, ze zouden walgen, en van apen en van menschen. Een katta komt vlak voor het traliwerk zitten. Ik streel z'n kopje en z'n lieve pootjes, die krabben kunnen en niet krabben. Een katta is een alleenling in de schepping. Hij buit z'n wapentjes niet uit. Mooi, vlug, gespierd en ongevaardlijk. Een katta is de liefste vierhandige. ☼ De bizons liggen te rusten als heuvelen onder fluweelen dekkleed. Die groote dieren zijn al verbrekers der plantenwereld, die in het bosch de boomgordijnen vaneen duwen. Zooals ook de olifanten, die ik in hun nachstal vervaarlijk groot en op den voorgrond staande vond. Het zijn apart opkomenden en apart-afgaanden op het natuurtooneel. Zoo heeft ook Leconte de Lisle de olifanten bedicht. ☼ Het nieuwe verblijf voor wolven en hyena's is gelukt. Het is één van de wreedste, wildste Artis-tafereelen geworden. Geschuifel over den grond. Takken gaan op zij, blaren vallen. . . . Hier snuffelt een wolf, daar schooiert een andere onverschillig voort. Sterk en laag bij den grond zijn alle roofdieren. . . . De hyena's liggen als luie, booze honden op haar zand en kijken brutaal uit haar zwarte oogen. Zij kunnen lui en onbezorgd zijn, als dikke, rijke protsen. Die hebben hun beurs, zij haar bek. Wat deert het dan, dat ze zoo onbeschaamd leelijk zijn en niet snel kunnen loopen. Een gestreepte hyena rent door haar landgoed. Haar woede maakt haar mooi. Zij heeft de haren opgezet en rood-omrand de open bek. . . . want het is avond. Het zijn weer Afrikanen en Aziaten en dat ze dezen avond geen aas vinden is toeval. . . . In de verte brult de leeuw. ☼ In het nieuwe Hagenbeck-hok, de rosse rots-partij, spelen lippenberen en honigbeertjes. Ook zij betasten, beruiken, bevoelen den levenden grond. Aandachtigen! Ze stellen zich op de achterpooten, maken hun breede berenborsten vrij om den kop te kunnen heffen en de verte te beloeren. De glanzende, vette honigbeertjes krullen hun hoepellijfjes om een boomtak en de barsche, angstwekkende jonge lippenbeer met zijn ruigzwarte vacht is een eigenaar, die steeds weer bezit neemt van heel den grond. ☼ De pauwen krijten hun somber gemauw in den avond om te bewijzen, dat ook zij levend zijn en geen getooide weeldebeelden. . . . en een zilverfazant zit op den tak, zijn zilver gevleugelte en staart zacht rustend op het nachtzwart van den breeden buik. Zoo kalm, zoo vrij. . . . Geen „oiseau de basse cour" maar een ideale haan. ☼ Verder heft de wapiti — is het hengst, is het stier — de wapitimàn, symbool van mannelijk verlangen, mannelijke drift, mannelijk heimwee, den hoogen kop nog hooger. . . . zoo ten hemel, als menschen hun armen niet kunnen heffen. ☼ Het pathos der dieren is de aardwaarts gebogen kop of de nostalgisch geheven

BRANDENBURG AAN DE HAVEL. HET RAADHUIS IN DE ALTSTADT

kop. ☼ Geen hertenwifje is zoo vrouwelijk, dat dit verlangen te bevredigen is. De kracht, die werkt in den wapiti, is van den geest, al leidt ze tot dekking en voortplanting. ☼ En in de heete serre, daar tusschen leeuwenhokken en reptielenverblijf, leeft ieder gebaar en ieder geluid. Zooölogische, aesthetische fijnproevers vinden hier, wat ze zoeken. . . . De springmuizen ontwaken. Hun breede geniale geleerden-koppen, onmiddellijk boven de reuzenpooten, bewandelen en bespringen hun zand-ren. Hier ontspringt een geluid. Daar een toon. Men weet niet, van waar het komt. Als in een bosch is men beangstigd. Miereneter, aardvarken, luiaarden, de moderne decadente grillen der zoogdierenwereld, die juist zoo oud zijn, dat ze een vroegere aarde oproepen, huizen in hoeken of ontwaken uit dagslaap. ☼ Kattengeschuifel, knaagdierengeschuifel. ☼ Artis in den avond is geen vijand van het dier, maar z'n vriend. Zijn nacht zal als de nachten zijn van ongeschonden landen. Wilde reigers nestelden bij tamme. Wilde eenden fladderen over de vijvers. De muizen, die bij de fazantenhokken krioelden, zijn niet vrijer noch echter dan de fazanten zelf. ☼ De tuin is niet een tuin voor menschen meer, maar die der dieren. Een leeuw brult. Een tijger mauwt. De ara's krijschen. De werelddeelen roepen. Wat zijn de landen anders dan de huizen van hun dieren. . . . ☼ Artis in den avond. Van alle kanten klinken de melodieën der natuur. Iederen avond weer. Hernieuwing van de mooiste dagen der schepping.

SIEGFRIED VAN PRAAG

STRALSUND: RAADHUIS

... VAN ONDER TOT BOVEN MET VLAGGEN EN WIMPELS GETOOID ...

Een Oranjefeest in Den Haag in het jaar 1766

ONZE vorstelijke Residentie heeft ongetwijfeld steeds, zoowel in goede als in kwade tijden, hare reputatie op het gebied van Oranjefeesten op schitterende wijze weten te handhaven; niet het minst was dit verleden jaar den zosten April met den achttienden verjaardag van Prinses Juliana het geval, hoewel bij die gelegenheid ten duidelijkste bleek, dat het aantal inwoners van den Haag nu langzamerhand wel wat te groot geworden is, om een beperkte ruimte in de binnenstad als de Vijverberg, tot brandpunt voor een openbaar volksfeest te kiezen. Ontelbare mensen hebben dien gedenkwaardigen avond groote angsten in het ontzettende gedrang uitgestaan en... niets gezien!, terwijl menigeen toen stellig bij zichzelf de plechtige gelofte heeft afgelegd, zich nimmer meer op het terrein van dergelijke vermakelijkheden te zullen wagen! Het feest, waarover we in dit artikel eenige bijzonderheden willen medeelen, had plaats van den 7den tot den 12den Maart 1766, ter gelegenheid van de meerderjarigverklaring van Prins Willem V en wordt door de geschiedschrijvers eenstemmig als schitterend geslaagd geroemd, hetgeen stellig zoowel aan de uitstekende voorbereiding als aan eene algemeene spontane medewerking moet worden toegeschreven. Er bestond ook wel degelijk reden toe, deze gebeurtenis op luisterrijke wijze te vieren, want ze betekende voor de Republiek het einde van het regentschap van den Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, dien men hier over het algemeen slecht lijden mocht. De eigenlijke plechtigheid was vastgesteld op Zaterdag den achtsten Maart, den verjaardag van den Prins. „Aen de wal tusschen

de Scheeveningsche en de Dennewegsche Bruggen” — dus op de Mauritskade — waren niet minder dan 21 kanonnen opgesteld en reeds te zeven uur 's morgens werden de Hagenaars door het gedonder van het geschut wakker geschrikt, voor hen het teeken, dat de gewichtige dag was aangebroken. Op den toren van de Groote Kerk — „den langen Jacob” — werd gedurende den geheelen dag en ook nog 's avonds „zeer liefelyk op de klokken gespeeld”, terwijl men de stukken tot groote vreugde van de jeugd te twaalf uur en 's avonds acht uur nogmaals afvuurde. Reeds 's morgens acht uur was er gelegenheid, den achttienjarigen stadhouder gelukwenschen te komen aanbieden, waarvan zoowel door hoofdofficieren in schitterende uniformen, als door vele andere hooggeplaatsten — deftig met statierokken en pruiken uitgedost — een druk gebruik gemaakt werd. Tusschen elf uur en half drie had de officieele meerderjarigverklaring en tevens de opdracht van het erfstadhouderschap bij „Haare Hoog Mogendheden” en den Raad van State plaats, hetgeen, zooals licht te begrijpen is, een indrukwekkend schouwspel opleverde. Des namiddags volgde er een schitterende optocht van het Binnenhof naar het „Oude Hof” — het tegenwoordige paleis in het Noordeinde — waar de jubilaris de Hoog Mogendheden en de leden van den Raad van State op een luisterrijken maaltijd had genoodigd; niet minder dan 150 gasten namen hieraan deel. De stoet werd geopend en gesloten door militairen te paard en te voet, de Edele Heeren reden in 34 prachtig vergulde en gebeeldhouwde karossen, terwijl „Syne Doorlugtige Hoogheid, de Heere Erfstadhouder” zich in het midden bevond, „zittende in een plegtige Statie Koets, aen ieder zyde van de Koets marcheerende een onderofficier met agt Man van de Cent Suisses, en agter dezelve het Esquadron Guardes du Corps, met Standaert en Pauken”. — Men ging over het Buitenhof en bereikte onder de Gevangenpoort door de Plaats, waar een „ongemeene prachtige” eereboog was opgericht en een muziekcors bij de nadering van den optocht het Wilhelmus aanhief. De talrijke toeschouwers, bijna zonder uitzondering met oranje linten en kokardes versierd, juichten den stoet geestdriftig toe; het opdringen van het publiek werd verhinderd door de Schutterij, die den te volgen weg aan weerszijden afgezet hield. Het glanspunt van de feesten was echter de illuminatie, welke voor dien tijd buitengewoon schitterend geweest moet zijn, de uitvoerige beschrijving ervan is te vinden in een werkje, waarvan in het jaar 1766 twee drukken het licht zagen¹⁾. Talrijke, vóór dien tijd nog nimmer aanschouwde lichteffecten trokken in hooge mate de aandacht, ze gaven zelfs aan de dagbladen aanleiding om te bekennen, dat men geen kans zag, van al dat schoons een getrouw verslag te geven!: het was „onmoogelyk om dezelve eenigszins te schetsen, veel min

1) Het juichend 's Gravenhage, vertoond, in eene nauwkeurige verzameling van alle de uitmuntende zinnebeelden, inscriptien, decoration en illuminatien welke er gelegenheid der plegtige installatie van Zyne Doorlugtige Hoogheid, Willem den Vden tot Erf Stadhouder der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz. Op den 8sten Maart 1766 te zien zijn geweest in 's Gravenhage. In 's Gravenhage, bij Pieter Servaas, MDCCCLXVI.

... WERD VOOR DEN STADHOUDER TEN GEHOORE GEBRACHT ...

om dezelve naar behooren af te maalen". Aan de drie omgangen van den grooten toren, welke toen maals nog niet de leelijke gegoten ijzeren „slaapmuts" van tegenwoordig droeg, waren dichte rijen lantarens aangebracht, hetgeen natuurlijk van beneden af gezien, een aardig effect opleverde. Van de versiering en illuminatie van het Raadhuis was buitengewoon veel werk gemaakt. De voorgevel tegenover de Nieuwstraat vertoonde behalve een groot aantal vlaggen en groene slingers met oranje linten, acht gedecoreerde afbeeldingen, o. a. den Prins en de plechtigheid zelve voorstellende en op de destijds nog overhuidde stoep voor den hoofdingang prijkte een schitterend verlichte zon van gekleurd glas. De westelijke gevel tegenover de kerk, met het torentje en de bekende beeldengroep van Jan Baptist Xavéry ¹⁾ — wekte evenwel de grootste verbazing bij de talrijke toeschouwers; hier straalden namelijk des avonds meer dan 6000 lampen haar licht uit, voorzeker in die dagen een nog ongekennd iets! — Natuurlijk was ook de Hofvijver schitterend geillumineerd, 430 flambouwen en 150 pekkransen waren langs den rand geplaatst, zoodat het effect, met de weerkaatsing in het water bereikt, werkelijk sprookjesachtig genoemd moet worden. Doch ook aan talrijke particuliere huizen waren de prachtigste versieringen en verlichtingen aangebracht en wel in de eerste plaats de in dien tijd gebruikelijke chassinetten van doek of geolied papier, van allerhande beschilderingen en symbolische voorstellingen voorzien en waarachter men dan 's avonds voor de ramen of boven de deur lichten brandde. Bovendien werkten men met flambouwen, lampen en met de, in het begin onzer eeuw, dus vóór de meer algemeene invoering van het electrische licht, nog veelvuldig in gebruik zijnde vetpotjes van wit en gekleurd glas. Er waren verder: „nieuwe uitgevonden chineesche Lantaarens, vergelykende door hunne continueele beweging het Motum Perpetuum, waarop men alles, wat men wil, kan doen vertoonen. Decoratiën van een byzondere Vinding, Lampions extra zuiver van vlam, tegens de Hitte bestaenbaer en Illumineer Kaersen, die niet behoeven gesnoeten te worden in Orange, Blanche & Bleu Couleuren". Men zag van deze laatste zeer groote exemplaren op reusachtige kandelaars aan de huizen bevestigd, „wordende telkens als die wassche flambouwen afgebrand waeren, wederom nieuwe in de plaetse gesteld, en dit bij continuatie tot over de Middernagt vervolgd". De beperkte plaatsruimte voor dit artikel belet ons helaas, eene meer uitvoerige ijschrijving te geven van al het merkwaardigs, dat er te bewonderen was, we kunnen evenwel niet nalaten, van enkele zeer origineele versieringen en verlichtingen met een kort woord even melding te maken. — Zoo had bij voorbeeld de Zeeuwsche schipper zijn vaartuig van onder tot boven met vlaggen en wimpels

1) Zie: „Buiten" van 28 April 1923, bladz. 197.

... MET STANDAERT EN PAUKEN ...

getooid en hij illumineerde des avonds met 274 bierglazen in het want en 76 aan den romp van de schuit! In een huis aan de Bierkade had men achter de vensters chassinetten aangebracht, waarop kunstige perspectiefschilderingen met oranjeboomen te zien waren. De eigenaar had tevens op twee schuiten in de gracht een hooge houten stellage laten maken, waarop 's avonds een kolossale W door een vanuit het huis vliegende duif werd aangestoken. Later op den avond verraste hij hier het talrijke en opgetogen publiek zelfs met een prachtig vuurwerk! — Buitengewoon veel werk was er van den Ouden Doelen gemaakt, voor elk raam stonden met groen en lantarens versierde pyramiden, de zeven grootste moesten de Zeven Provinciën voorstellen. In de gang van dit gebouw verschaften smaakvol aangebrachte versieringen van bloemen en vruchten, waartusschen overal spiegels geplaatst waren, een tooverachtigen aanblik. Ook voorstellingen van minder goed gehalte en zelfs van zeer slechten smaak getuigende ontbraken niet, zoo zag men in de Veenestraat een verlicht transparant met „de Graftombe van Hare Hooghedens, het eene verbeeldende Haare Koninkl. Hoogheid in 't nog weinig vergaan, benevens haar Gemaal, die zich meerder in 't Geraamte vertoont!" ¹⁾ De jonge stadhouder reed

's avonds na het gastmaal uit om zelf al het fraais in oogenschouw te nemen; gelukkig hield het weer, evenals op de overige feestdagen, zich voortreffelijk. De muzikvrienden onder de lezers van „Buiten" — en dat zijn er stellig niet weinigen! — zullen het zonder twijfel wel interessant vinden te vernemen, dat de hierboven beschreven feestelijkheden werden bijgewoond door den toenmaals tienjarigen Mozart, die onder geleide van zijn vader Leopold Mozart en met zijn veertienjarig zusje Nannerl (Marianne) een groote kunstreis vanuit hun woonplaats Salzburg door Duitschland, Frankrijk, Engeland, Nederland, België en Zwitserland maakte ²⁾. In den Haag, dat tweemaal bezocht werd, namelijk van den herfst van 1765 tot het begin

... DEN 18-JARIGEN STADHOUDER GELUKWENSCHENTE KOMEN AANBIEDEN ...

1) De vader van den Prins — Willem IV — was 22 October 1751 overleden, zijn moeder — Anna van Brunswijk Lüneburg — den 12den Januari 1759. 2) Deze reis is uitvoerig beschreven in het zeer lezenswaardige, doch helaas niet meer te verkrijgen werkje van Dr D. F. Scheurleer: „Mozart's verblijf in Nederland en het muziekleven aldaar in de laatste helft der achttiende eeuw". Verschillende bijzonderheden, het feest betreffende, zijn voor dit artikel aan genoemd boekje ontleend.

van het volgende jaar en na een verblijf te Amsterdam, Utrecht en Haarlem, tijdens de feesten, logeerde men eerst in het logement „La Ville de Paris” op den hoek van den Fluweelen Burgwal en de Houtmarkt ¹⁾ en later „ten Huyze van Monsr. Eskes, Meester Horologiemaker op het Hof Spuy”. Woensdag den 22sten Januari werd er een concert in „de Oude Doele” gegeven, nadat de beide kinderen van een ernstige ziekte, vermoedelijk de pokken, hersteld waren. De familie Mozart schijnt van de feestelijkheden bijzonder verrukt te zijn geweest, Leopold teekende in zijn dagboek er over aan: „die erstaunliche Illumination” en „die Procession oder Corteggio vom Hof nach dem alten Hof zur Tafel”. De kleine Wolfgang maakte zich in die dagen verdienstelijk met het componeeren van enkele gelegenheidsstukken, waaronder in de eerste plaats een orkestwerk — „Galimathias Musicum” genaamd — met aan het slot eene fuga op het „Wilhelmus van Nassauwen” — de melodie, welke volgens Leopold Mozart „in Holland durchaus von Iederman gesungen, geblasen und gepfiffen” werd — en geschreven voor 2 violen, altviool, bas, 2 hobo's, 2 hoorns, fagot en klavier, de aandacht trok. ☼ Deze compositie van het wonderkind werd voor den stadhouder ten gehoor gebracht en is sedert dien voor het eerst weder uitgevoerd te Utrecht, den 24sten Januari 1903, ter gelegenheid van de eerste uitvoering der Nederlandsche Mozart-Vereeniging.

W. A. FRANCKEN

1) Het logement „La Ville de Paris” werd omstreeks het jaar 1890 afgebroken, na zeer gedaald te zijn op de maatschappelijke ladder, gelijk trouwens de geheele buurt in verval kwam.

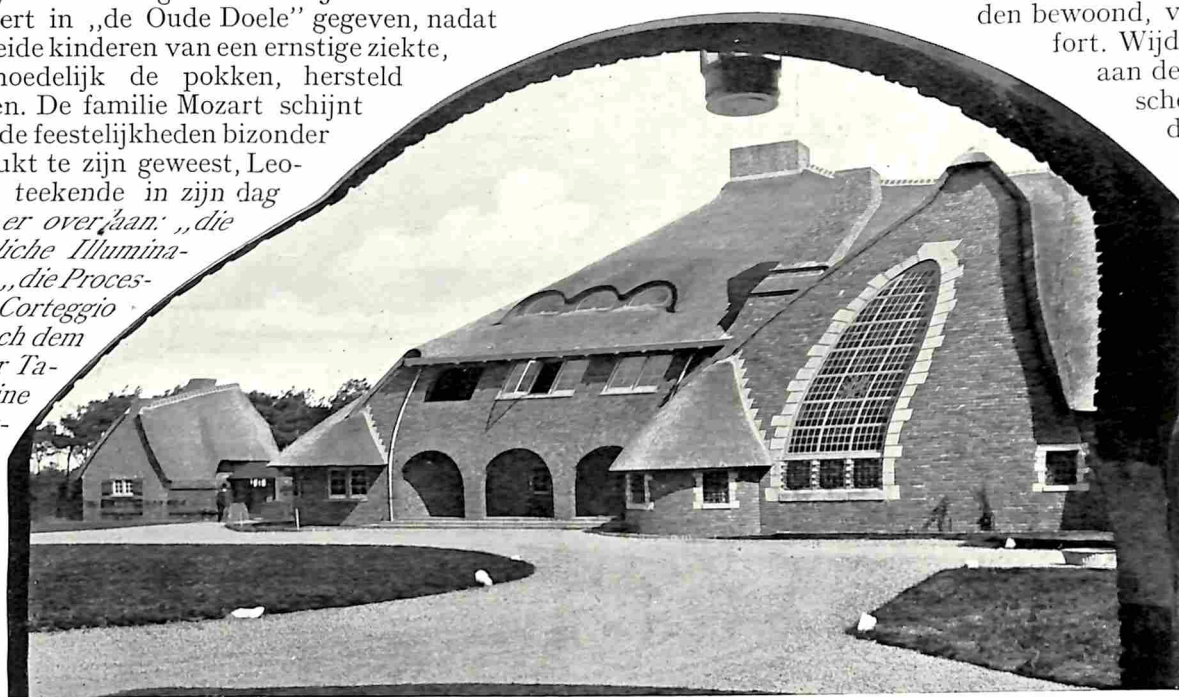

Foto C. Steenbergh

HUIZE „ZEVENEND”. GEZICHT UIT DE GARAGE

van Zevenend in zijn huidige vorm. ☼ Want de architect heeft de woonvertrekken zoo aaneengereid, dat het uitzicht in volle glorie zich opdoet voor de bewoners. Heel in de verte rijst er de Utrechtsche Dom, bij heel helder weer ontdekt zich het Belgenmonument te Amersfoort, de zeilen op de Zuiderzee blinken witjes, Harderwijk, Elburg zelfs teekenen zich fijntjes

tegen de blauwe lucht. Van het terras, dat zich strekt langs al de woonvertrekken, van de loggia, waaraan heerenkamer en woonkamer grenzen, overal, overal is geen einde aan het vergezicht. ☼ Zoo is het huis gebouwd, dat de zon de kamers binnenkomt op het tijdstip, dat hiervoor het meest gunstige is. Zoodat, op het oogenblik, dat de eetkamer wordt gebruikt, de stralen niet

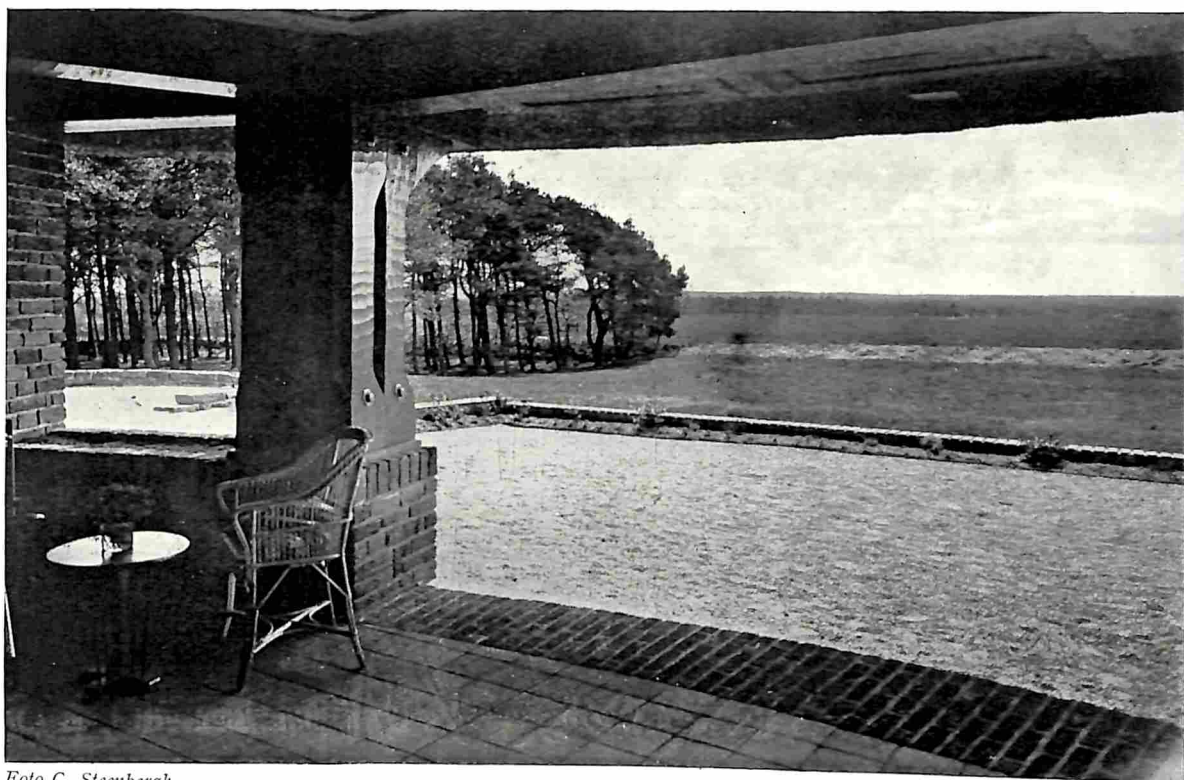

Foto C. Steenbergh

HUIZE „ZEVENEND”. LOGGIA

„HUIZE ZEVENEND”

(Slot)

HET is geen gemakkelijke taak, die de bouwmeester van het moderne landhuis heeft te vervullen, de verzoening tot stand te brengen tusschen twee factoren, zóó van elkaar vervreemd, als de stadsmensch en de natuur. Een van degenen, die de consequenties van deze taak aanvaardt, is Wouter Hamdorff, de Gooische architect, die reeds vele woningen, waarin naar deze verzoening wordt gestreefd, heeft gebouwd. ☼ Een van de belang-

pal meer binnenvallen en de temperatuur er behagelijk is. Zooveel mogelijk is dit bij alle vertrekken in het oog gehouden: de loggia, op het Zuiden gelegen, waar de zon om 12 uur (1 uur zomertijd) het felst brandt, biedt de schoonste omlijsting voor de oneindigheid der heide. ☼ De zon en de heide waren dus twee belangrijke factoren bij den bouw van het huis. Maar ook op andere wijze is rekening met de natuur gehouden. Immers de steenen, waaruit de uitgebreide woning werd opgetrokken zijn van een kleur, die volkomen harmonieert met het landschap. Nergens detoneert een felle, al te scherpe toon, opgenomen in de heide, in het heele landschap lijkt het huis. Om

rijkste is wel het deftige en uitgebreide landhuis „Zevenend”, het eigendom van een der leden der familie van Loon, het patricische geslacht, dat in de 17e, 18e eeuw stellig zijn zomerverblijf aan de Vecht, in Kennemerland zou hebben doen bouwen. ☼ Maar „Zevenend” is geen zomerverblijf alleen:

het kan het heele jaar zonder enig ongerief worden bewoond, vereenigend natuur en comfort. Wijd uitgestrekt ligt Zevenend aan den rand van de heide tusschen Laren en Hilversum, de heide, waarvan de ruigte slechts wordt doorbroken door smalle, witte fietspaden, waardoor de heerlijkheid van het Gooi ongeschonden tot de menschen wordt gebracht. Geen huizen zijn zichtbaar, ongerept ligt er de heide, onvervreemdbaar bezit van Gooilands oudste bewoners, de erfgooiers. En deze uitgestrektheid is eerste aanleiding geweest tot den bouw

Foto C. Steenbergh

HUIZE „ZEVENEND”. HAL

hiertoe te komen, werden 10 verschillende soorten baksteen gebruikt, ook oude restauratiekerkstenen. Want zoo is de kleur der oude boerenhuizen, wier daken en nokken eveneens inspiratie aan Hamdorff hebben gebracht. Stijgend en dalend, dalend en stijgend beweegt zich, opstuwend naar het hoofdgebouw, geleidelijk de daklijn. Zóó, dat het rieten dak, niet minder dan 17 M. hoog, laag schijnt en geheel de platte-landsallure bewaard blijft. In vogelvlucht heeft onze fotograaf, na een stoutmoedige klautertocht, deze daklijn op de gevoelige plaat vastgelegd, waardoor ook de voorname plaats, die de groote schoorsteen in de geheele architectuur inneemt, tot zijn recht komt. Merkwaardig is, dat bij binnenkomst de enorme afmetingen van alles volstrekt verborgen zijn. Immers aan de Noordzijde bevinden zich behalve den ingang en de garage alleen de dienstvertrekken, in een boog gegroepeerd rondom een hof, welke herinneringen wekt aan de binnenplaatsen van Fransche boerenhofsteden, van Zweedsche ridderplaatsen, aan Ekeby, waar Gösta Berling en zijncavaliershun lustig-tragisch leven voltooïden. Weidsch doet zich de hall open, als we binnen zijn getreden, een hooge houtconstructie met pijlers en dwarsliggers. Veel handwerk is hieraan besteed: al het hout is met de hand gedisseld. Trouwens ook elders, in de loggia, zijn houtconstructies toegepast in de samengestelde stijlen, van schoren voorzien. Keeren we naar de hall terug, dan loont 't de moeite naar de eerste verdieping te gaan en daar over de balustrade heen, de hal in één beeld saam te vatten, terwijl hierboven de constructie der kap nog beter kan worden nagegaan. Door een raam, hoog als dat van een kerk, valt overvloedig door antiek glas het licht naar binnen, omvattend dengeen, die uit de ovale eetkamer, 's avonds door bovenlicht verhelderd, de hall binnentreedt. Als in een Engelsch

landhuis is dit het centrum, de spil van heel den bouw, waar, om hierop nog even terug te komen, gelijkvloers ruime vertrekken voor keuken en dienstvertrekken zijn ingericht. Naar den eisch van dezen tijd ontbreekt ook geen enkel comfort, automatisch wordt het huis verwarmd, overal, ook voor het dienstpersoneel, zijn badkamers aangebracht. „Zevenend”, zoo genoemd naar het oude gedeelte van Laren, in welks onmiddellijke nabijheid 't werd gebouwd, vereenigt in zich de herinnering aan dit oude Laren en de werkelijkheid van het moderne villadorp. RO VAN OVEN

ALFONSO II

HERTOG VAN FERRARA

7) DOOR
KAZIMIERZ CHLEDOWSKI
(Vervolg)

PIGNA was namelijk overleden, de almachtige minister van Alfonso II, dien Guarini als zijn grootsten vijand aan het Ferrarische hof beschouwde en aan wien hoofdzakelijk moest worden geweten, dat de hertog hem voor de tweede maal naar Polen had gezonden, „non già legazione, ma relegazione di Pologna”, en zoo opnieuw een hoogst gevaarlijke en voor hem onnoemelijk moeilijke reis liet ondernemen. De Ferrarische gezanten woonden in Polen nog de verkiezing van Stefan Batory tot koning van Polen bij, waarna de twee eerst aanwezig naar Ferrara terugkeerden, terwijl Guarini nog een tijdlang bleef in afwachting of Batory al dan niet de benoeming zou aannemen. Maar toen in dit opzicht alle hoop verdwenen was, ging ook Guarini naar Ferrara op weg. Hij maakte voor Alfonso een uitvoerig verslag van zijn reis, dat nog steeds een van de interessantste bronnen voor de Ferrarisch-Poolsche betrekkingen is. De hovelingen te Ferrara schreven de mislukking van Alfonso's candidatuur voor de Poolsche kroon hoofdzakelijk toe aan de twee gedele-

Foto C. Steenbergh

HUIZE „ZEVENEND”. BORDES OP DE EERSTE VERDIEPING

geerden, die het eerst gezonden waren. Van Giral dini werd gezegd, dat hij in Siena als Jood was geboren en in Ferrara als ezel gedoopt, terwijl men van Guarini beweerde, dat hij door zijn pedanterie de Polen had afgestooten, door zijn optreden de menschen ergerde en geen voldoende ernst bezat, om de voortreffelijkheden en de beteekenis van het huis d'Este overtuigend te laten uitkomen. Alfonso's dingen naar de Poolsche kroon gaf aanleiding tot een tamelijk komisch voorval. Een bedrieger, een Turk of Armeniër, die voordeel wilde trekken van 's hertogs ambitie om een vreemden troon te bestijgen, kwam op geheimzinnige wijze naar Ferrara om hem in naam der bevolking van het Heilige Land de koningskroon van Jeruzalem aan te bieden. Een meer geschikt koninkrijk kon men voor den hertog, die grootgebracht was in den geest van Bojardo's en Ariosto's Eedichten, toch waarlijk niet uitdenken. Alfonso merkte echter spoedig het bedrog en liet den geheimzinnigen man, dien hij eerst vriendelijk had onthaald, in den kerker werpen, waaruit deze echter wist te ontvluchten. Toen Alfonso op lateren leeftijd zag, dat hij ook bij zijn derde vrouw geen kinderen kreeg en er dus weinig hoop was, dat het huis d'Este zich als regeerend geslacht staande zou kunnen houden, werd hij zeer teruggetrokken en gemelijk. Hij liet het staatsbestuur aan de ministers over, die, van hun macht misbruik makend, de bevolking steeds grootere lasten oplegden. Hij liet hen desniettemin begaan, uit valsche schaamte, om niet te moeten erkennen, hoe slecht hij zijn menschen had gekozen. De staatsinkomsten werden door drie

fattori generali beheerd, die van de bevolking geschenken afpersten en zoo hun eigen zakken vulden. De gouverneur van een klein plaatsje, wiens maandelijksch inkomen vijf en twintig scudi bedroeg, bracht het door zulke praktijken zoover, dat hij jaarlijks meer dan drieduizend scudi kon overhouden. Over zijn eigen inkomsten behoefde de hertog zich niet bezorgd te maken, want daarvoor kwam het geld overvloedig binnen. Zijn jaarlijksch inkomen

bedroeg ongeveer vierhonderdvijftigduizend scudi, waarvan de zoutpannen en de vischvangst in Conacchio vijftigduizend opleverden. Alfonso kleedde zich op lateren leeftijd uitsluitend in het zwart, maar zeer zorgvuldig. Zijn kragen en manchetten waren zoo sierlijk, dat ze bij de mooiste vrouwenkleeding gedragen konden worden. Men zag hem zelden zonder baret of degen. Tegenover zijn onderdanen was hij uiterst correct, zoodat zij, aan wie hij audiëntie verleend had, buitengewoon opgetogen waren over zijn vriendelijkheid, tot zij later moesten bemerken desondanks niets bij hem bereikt te hebben, zoodat zij een andere opvatting van die vriendelijkheid kregen.

IV

Een zeer opmerkenswaardige persoonlijkheid was de jongere broeder van Alfonso II, kardinaal Luigi d'Este, die, tegen zijn wil in den geestelijken stand opgenomen, zich blijkbaar niet geroepen gevoelde zijn wereldsche neigingen af te leggen. Hij was een opvallend knappe man en de held van verscheidene liefdesgeschiedenissen, daarbij intrigant van aard en tevens er steeds op uit zijn broeder te dwarsboomen. Bij de regeerende vorstenhuizen in Italië was het bijna regel, dat een der naaste mannelijke familieleden, bij voorkeur een zoon van den regeerenden vorst, kardinaal werd. Deze gewoonte had een goede reden, want zulk een hooggeplaatst geestelijke kon in politiek en materieel opzicht voor zijn geslacht nuttig werk verrichten. Vooral bij de Gonzaga's en de d'Este's hield men daar streng de hand aan, en toen kardinaal Ippolito (de jongere), broeder van Ercole II, op hoogen leeftijd was gekomen, bestemde Ercole zijn jon-

geren, nog niet volwassen zoon Luigi tot diens opvolger en erfgenaam der geweldige inkomsten, welke aan het ambt verbonden waren. Ippolito had, dank zij de protectie van den Franschen koning, grooten invloed bij het Heilige College en men vertrouwde dat Luigi in dit opzicht ook de opvolger van zijn oom zou worden. Luigi, die zooals hierboven reeds gezegd is, niet de minste neiging voor den geestelijken stand gevoelde, werd reeds op vijftienjarigen leeftijd tegen zijn zin tot bisschop van Ferrara benoemd door paus Paul III, die zulks natuurlijk deed terwille van Ercole II en van kardinaal Ippolito. De benoeming op zulk een jeugdigen leeftijd tot een hoog kerkelijk ambt was geen novum bij de familie d'Este: de oudere Ippolito toch was acht jaar toen hij bisschop werd en kreeg op zijn vijftiende jaar reeds den kardinaalshoed. Om den jongen Luigi met zijn bisschoppelijk ambt vertrouwd te maken werd hem Lepelletier, de Fransche Jezuiet, toegevoegd op aanwijzing nog wel van Ignatius Loyola. De handige Jezuiet had niet veel succes met Luigi. Het ging dezen niet anders dan zijn ouderen broeder: Ferrara was hem te klein, zoodat hij, evenals deze, het ouderlijk huis ontvluchtte. Het studeeren verveelde hem en hij was ontstemd over de gierigheid van zijn vader, die hem een schraal pensioentje gaf, veel te gering naar zijn meening voor een vertegenwoordiger der bisschoppelijke waardigheid. Luigi wilde in alle stilte een reis naar Spanje maken en daar eenigen tijd in de hofkringen leven. De bisschop van Trente, kardinaal Madruzzi, die de Oostenrijksche dynastie zeer toegedaan was, had hem daartoe aange-

moedigd, terwijl Antonio Maria di Collegna, een diplomaat, die vaak voor Alfonso werkzaam was, hem de benoodigde middelen verschafte. De hertog ontdekte echter bijtijds Luigi's plan, liet den jeugdigen bisschop voor eenige dagen in verzekerde bewaring brengen en Collegna, die hem ontsnapt was, in effigie ophangen, iets, wat dezen laatsten weinig zal hebben gedeerd.

(Wordt vervolgd)

HET DAL VAN DEN ISAR BIJ MÜNCHEN

EBENHAUSEN BIJ MÜNCHEN

N IET ver van München, de kunstenaarsstad, met zijn druk, intens leven, met zijn concerten, schouwburgen en musea, in een half uur per auto te bereiken ligt het dorpje Ebenhausen. Heerlijk rustig ligt het daar en niet te verwonderen is 't, dat 't „ontdekt” werd door de schilders, wier aandacht te München al te zeer werd afgeleid. Zooals eenmaal het Gooi werd ontdekt door Mauve en bevolkt werd met een steeds toenemende kunstenaarsbevolking. Ook te Ebenhausen waren de kunstenaars de voorloopers van een rust en schoonheid-zoekende stadsbevolking, die er een streek vond, van landelijk schoon, rijk aan afwisseling. Nu eens schitteren blank de hoge Alpen onder een blauwen hemel van pasgevallen sneeuw, dan weer zijn ze verdwenen, onvermoed, achter een sluier van mist; nu eens is 't, alsof ze vlakbij liggen, wanneer de föhn dreigend naderkomt, dan weer zijn ze verborgen achter onweerswolken. Daar in Ebenhausen vindt de vermoeide geest rust en afwisseling tegelijkertijd. Want de stadsmensch, wiens evenwicht geschokt werd door het emotioneele drukke leven, kan niet aanstands bevrediging vinden in volkomen stilte. Voor hem zijn hier behalve de gewone pensions, ook rusthuizen, sanatoria gebouwd, waarvan het sanatorium Ebenhausen, dat ingericht is voor de opname van patienten, die aan inwendige ziekten lijden, maar dat eveneens zenuwpatienten en rustbehoevenden opneemt, gelegen is in het middelste Isardal, bekend om zijn heerlijk klimaat. Zoodat velen er rust en genezing vinden.